

Eerste resultaten van het onderzoek

Terug naar de opvang: kinderopvang in tijden van corona

Dr. Claudia Vrijhof ¹
Sanne de Vet, MSc ¹
Dr. Shelley van der Veek ¹
Prof. dr. Hedwig van Bakel ²
Dr. Harriet Vermeer ¹

Inhoudsopgave

Onderwerp	paginanummers
Inleiding	p. 3
Methode	p. 4 & 5
1. Beschrijving van de steekproef	p. 6 & 7
2. Algemene ervaringen rondom de sluiting van kdv's	p. 8
3. Stress van de ouder tijdens de sluiting van kdv's	p. 9
4. Gemis van de kinderopvang door het kind tijdens de sluiting van kdv's	p. 10
5. Ervaringen van ouders met maatregelen rondom het brengen naar en halen van het kdv na de heropening	p. 11 & 12
6. Angst van de ouder voor het coronavirus rondom de heropening van kdv's	p. 13
7. Negatieve gevoelens van de ouder rondom de heropening van kdv's	p. 14
8. Het gedrag van het kind tijdens het brengen naar en halen van het kdv rondom de heropening	p. 15 & 16
9. Terughoudendheid van het kind in het contact met de pm'ers op de eerste dag na de heropening van kdv's	p. 17 & 18
10. Stress van het kind rondom de heropening van kdv's	p. 19 & 20
Samenvatting en discussie van de bevindingen	p. 21 – 24
Tips voor ouders	p. 25
Tips voor professionals in de kinderopvang	p. 26
Conclusie, algemene discussiepunten en vervolgonderzoek	p. 27 – 28
Bijlage 1	p. 29

Inleiding

Vanaf half maart 2020 was er in Nederland een intelligente lockdown van kracht om de verspreiding van het coronavirus terug te dringen. Gedurende de periode van 16 maart tot en met 11 mei werden, in het kader van deze lockdown, kinderdagverblijven (kdv's) gesloten. Er werd tijdens de lockdown alleen noodopvang verleend aan kinderen van ouders met een cruciaal beroep. Waar in geval van nood oma en opa in veel gezinnen bijspringen in de zorg voor kinderen werd dit nu vaak afgehouden uit angst voor besmetting. Veel ouders moesten dan ook van de ene op de andere dag een manier vinden om hun werk (dat waar mogelijk vanuit huis werd uitgevoerd) en de zorg voor hun kind(eren) te combineren, wat waarschijnlijk voor veel ouders een uitdaging was.

Ook voor jonge kinderen kan de onderbreking van de kinderopvang en het wegvallen van structuur en regelmaat mogelijk lastig zijn geweest. Van de ene op de andere dag werd het contact met pedagogisch medewerkers (pm'ers) en leeftijdsgenootjes verbroken en vielen de activiteiten en speelfaciliteiten die het kdv hen biedt weg.

Het is dan ook niet ondenkbaar dat veel gezinnen opgelucht waren toen op 21 april werd aangekondigd dat kinderopvanglocaties vanaf 11 mei weer open zouden gaan. Tegelijkertijd waren ouders mogelijk bang voor besmetting met het coronavirus op het moment dat hun kind waar naar de opvang zou gaan en gespannen over de herstart van het kind op het kdv. We weten immers uit eerder onderzoek dat de start op de opvang stressvol kan zijn voor kinderen en hun ouders. Dit uit zich bijvoorbeeld in verhoogde waardes van het stresshormoon cortisol bij kinderen en veranderingen in hun gedrag tijdens de overgangsperiode, zoals minder sociaal gedrag en meer onzekerheid.

Het doel van het huidige onderzoek was het in kaart brengen van de ervaringen van ouders en kinderen (zoals gerapporteerd door ouders) ten tijde van de sluiting, maar met name ook tijdens de heropening van kdv's. We onderzochten in hoeverre:

- ouders stress in de zorg voor hun kind ervaarden tijdens de sluiting
- kinderen de kinderopvang misten tijdens de sluiting
- ouders bang waren dat het kind het coronavirus zou oplopen na de heropening (en de ouder of iemand anders vervolgens besmet zou raken)
- ouders negatieve gevoelens ervaarden rondom de heropening
- kinderen terughoudend waren in contact met pm'ers rondom de heropening
- kinderen stress ervaarden rondom de heropening

Een ander doel was om te onderzoeken in hoeverre deze ervaringen samenhangen met kenmerken van ouders, kinderen en (het gebruik van) de opvang. De kenmerken die zijn onderzocht worden beschreven in de methodesectie van dit rapport.

Tot slot is ook onderzocht welke maatregelen er werden getroffen op kdv's rondom de breng- en haalmomenten om de verspreiding van het coronavirus terug te dringen en wat de impact was van deze maatregelen op ouders en kinderen.

Methode

De data van het huidige onderzoek zijn verzameld middels een anonieme, online vragenlijst die door ouders ingevuld kon worden van 7 augustus tot en met 7 september 2020. De link naar de online vragenlijst is door de onderzoekers gedeeld via sociale media en met medewerking van onderstaande partners verspreid middels berichten op sociale media, nieuwsbrieven en e-mails onder ouders die mogelijk in de doelgroep vielen.

- Kinderopvangorganisaties die (geïnteresseerd waren in) deelname(n) aan het onderzoek “Thuis in de opvang: een fijne start voor baby’s”
- Belangenvereniging van Ouders in de Kinderopvang (BOinK)
- www.kinderopvangtotaal.nl
- www.kiddo.net
- KINDwijzer
- Brancheorganisatie Kinderopvang & de Verenigde Agrarische Kinderopvang

Ouders konden deelnemen als zij een kind hadden dat:

- tussen de 0 en 4 jaar oud was op het moment van de heropening van de kinderopvang
- vóór 16 maart 2020 was gestart op een regulier kdv
- na 11 mei 2020 weer terugkeerde op dezelfde groep van hetzelfde kinderdagverblijf voor minimaal 2 weken

Voor deze inclusiecriteria is gekozen omdat een ‘normaal’ wenproces bij de start op een kdv of bij een overstap naar een andere groep kan leiden tot dezelfde emoties en gedragingen als die in het huidige onderzoek centraal staan.

Ouders met meerdere kinderen in deze doelgroep, werd gevraagd de lijst in te vullen voor hun jongste kind.

De ouder die het kind in de eerste twee weken na de heropening van de kinderopvang het vaakst naar het kdv heeft gebracht, werd gevraagd de lijst in te vullen. Er werd namelijk verwacht dat deze ouder het best kon rapporteren over hoe het kind zich voelde en gedroeg bij de terugkeer naar het kdv. Daarnaast werd op deze manier voorkomen dat de vragenlijst meerdere keren voor hetzelfde kind werd ingevuld.

De totale steekproef in het huidige onderzoek bestaat uit 886 ouders en kinderen. De vragenlijst werd volledig ingevuld door 694 ouders. Daarnaast waren er 192 ouders die de lijst niet geheel invulden, maar wel de door ons ontwikkelde vragen naar de ervaringen rondom de sluiting en heropening van kdv's (Kinderopvang in Tijden van Corona (KiTvC) vragenlijst) beantwoordden.

De KiTvC vragenlijst bestaat uit verschillende stellingen waarmee zes verschillende constructen worden gemeten:

1. Stress van de ouder tijdens de sluiting van kdv's
2. Gemis van de kinderopvang door het kind tijdens de sluiting van kdv's
3. Angst van de ouder voor corona rondom de heropening van kdv's
4. Negatieve gevoelens van de ouder rondom de heropening van kdv's
5. Terughoudendheid van het kind in het contact met de pm'ers op de eerste dag na de heropening van kdv's
6. Stress van het kind rondom de heropening van kdv's

Daarnaast werden er enkele losse vragen gesteld over het gedrag van het kind rondom de heropening van de kdv's en de beleving van de maatregelen om verspreiding van het coronavirus terug te dringen.

Methode

De stellingen konden worden beantwoord door te kiezen uit 5 antwoorden; 1) zeer mee oneens 2) mee oneens 3) enigszins mee eens 4) mee eens 5) zeer mee eens. Omdat de situatie tijdens de sluiting van de kdv's voor gezinnen sterk kon verschillen wat betreft bijvoorbeeld het gebruik van (nood)opvang en werk, werd bij de constructen "Stress van de ouder tijdens de sluiting van kdv's" en "Gemis van de kinderopvang door het kind tijdens de sluiting van kdv's" de antwoordcategorie "niet van toepassing" toegevoegd.

De resultaten lieten zien dat de stellingen voldoende met elkaar samenhangen om de zes constructen op een betrouwbare manier te meten (de Cronbach's alpha varieerde tussen de .76 en .86). Daarom werd voor ieder van de zes constructen één gemiddelde score berekend die varieerde tussen de 1.00 en 5.00. De antwoordoptie "niet van toepassing" werd beschouwd als missende waarde. Wanneer bij meer dan 25% van de stellingen van een specifiek construct voor "niet van toepassing" werd gekozen, werd er geen gemiddelde score voor dat construct berekend.

Aan de gemiddelde scores werd inhoudelijke betekenis gegeven aan de hand van de regels omschreven in de tabel hiernaast. Wanneer een construct bestaat uit 6 stellingen en een ouder 4 keer koos voor "enigszins mee eens" en 2 keer voor "mee oneens" is het gemiddelde 2.67, wat betekent dat de ouder het dus overwegend "enigszins eens" was met de stellingen.

Gemiddelde score	Betekenis
1.00 - 1.49	Zeer mee oneens
1.50 - 2.49	Mee oneens
2.50 - 3.49	Enigszins mee eens
3.50 - 4.49	Mee eens
4.50 - 5.00	Zeer mee eens

Tot slot werd onderzocht hoe de gemiddelde scores op de verschillende constructen samenhangen met:

- Leeftijd en geslacht van het kind
- Leeftijd en geslacht van de ouder
- Gemiddeld aantal uur opvang per week
- Duur van de plaatsing op het kdv
- Gebruik van noodopvang
- Gebruik van andere vormen van opvang tijdens de sluiting van kdv's
- Stabiliteit van de pm'ers op de groep van het kind
- Aantal kinderen in het gezin
- Gezinssamenstelling

Zie voor meer informatie over de analyses Bijlage 1 van dit rapport.

Naast de KiTvC vragenlijst werden ook vragenlijsten afgenomen om het temperament van het kind in kaart te brengen, om de kwaliteit van de zorg voor het kind op het kdv volgens de ouder te meten en om een beeld te krijgen van hoe de ouder zich meer in het algemeen voelt als het kind op het kdv is. Uitkomsten met betrekking tot deze constructen en samenhang met de ervaringen van ouders en kinderen tijdens de sluiting en rondom de heropening van kdv's zullen op een later moment worden gepubliceerd.

Het invullen van de vragenlijst duurde ongeveer 20 – 30 minuten en onder de deelnemers die de volledige vragenlijst invulden, werden 5 Speelgoed Cadeaukaarten ter waarde van €20,- verloot.

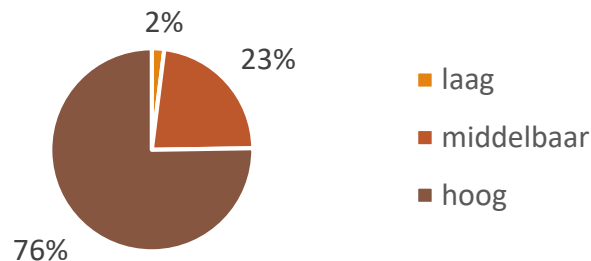
1. Beschrijving van de steekproef

Informatie over de leeftijd en het geslacht van het kind en kenmerken van de opvang is beschikbaar van alle deelnemers. Informatie over verdere demografische gegevens is alleen beschikbaar van het deel van de steekproef dat de vragenlijst geheel invulde (78% van de huidige steekproef).

De leeftijd van de kinderen ten tijde van het invullen van de vragenlijst varieerde van 6 tot 52 maanden, met een gemiddelde van 27 maanden ($SD = 11$). Iets meer dan de helft van de kinderen in de steekproef was jongen (51.6%).

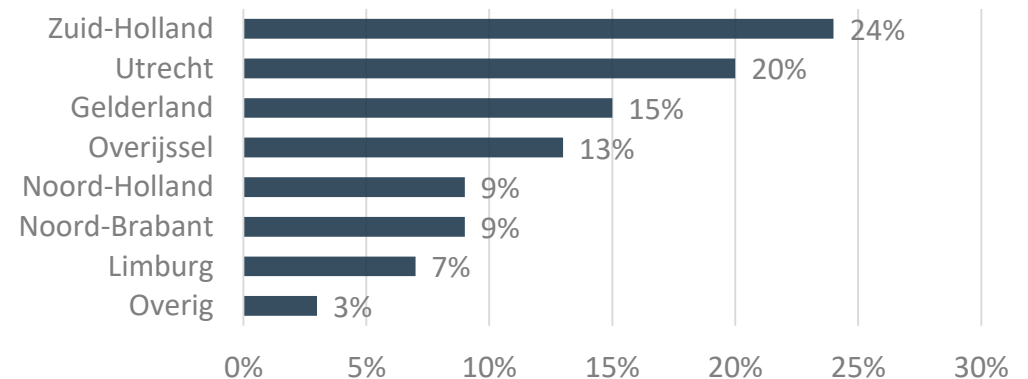
De vragenlijst is voornamelijk ingevuld door moeders (90%). Ouders waren tussen de 20 en 52 jaar oud ($M = 34.6$, $SD = 4.3$), zijn veelal geboren in Nederland (95%) en hadden doorgaans dan ook de Nederlandse nationaliteit (97%), eventueel aangevuld met een andere nationaliteit (1%). Het opleidingsniveau lag hoog, zie Figuur 1.1. Van de hoogopgeleide ouders heeft 39 procent een hbo-opleiding afgerond en 37 procent een WO-opleiding.

Figuur 1.1 Opleidingsniveau van ouders (n = 694)

De kinderen in de huidige steekproef kwamen vrijwel allemaal uit een twee-oudergezin (90.3%), slechts een klein deel groeide op in een samengesteld gezin (5.3%) of in een eenoudergezin (4.3%). Daarnaast waren zij veelal enig kind (41%) of hadden 1 broertje of zusje (45%); een kleine minderheid (14%) groeide op in een gezin met 3 (of meer) kinderen.

Figuur 1.2 Percentage gezinnen per provincie in de steekproef (n = 694)

In Figuur 1.2 is te zien wat de verdeling van gezinnen over de provincies was. Groningen, Friesland, Drenthe, Flevoland en Zeeland zijn samengevoegd onder 'overig' aangezien in die provincies minder dan 10 gezinnen per provincie woonden die deelnamen aan het huidige onderzoek.

1. Beschrijving van de steekproef

Het **aantal uur** dat kinderen **voorafgaand aan de sluiting** gemiddeld per week naar het kdv gingen varieerde van 3 tot 49 uur, met een gemiddelde van 18.76 en standaarddeviatie van 7.88 uur. Dit betekent dat het merendeel van de kinderen 1 tot 3 dagen per week naar het kdv ging.

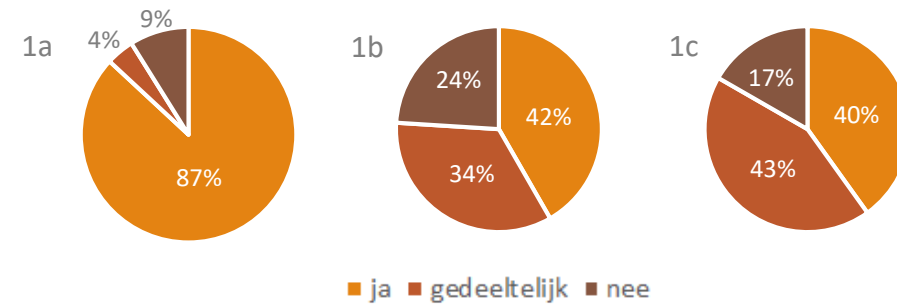
De **plaatsingsduur**, oftewel het aantal maanden dat het kind naar het kdv ging **voorafgaand aan de sluiting**, varieerde tussen de 0 en 43 maanden en was gemiddeld 15.31 met een standaarddeviatie van 10.47 maanden. Daaruit valt op te maken dat de meeste kinderen een klein half jaar tot ruim 2 jaar naar het kdv gingen.

Ongeveer 6 op de 10 ouders (61%) gaf aan naast het kdv ook gebruik te maken van de **andere vormen van kinderopvang** voor hun kind **voorafgaand aan de sluiting**. Veelal ging het om opvang door familie, maar opvang op het kdv werd in enkele gevallen ook gecombineerd met een oppas of gastouder aan huis of opvang bij een gastouder thuis. **Tijdens de sluiting** gaf 'slechts' 32 procent van de ouders aan gebruik te hebben gemaakt van andere vormen van opvang. Tijdens de lockdown viel in veel gevallen dus ook de informele opvang weg.

Ongeveer 2 op de 10 ouders (22%) gaven aan gebruik te hebben gemaakt van **noodopvang** tijdens de sluiting van de kinderopvang. Deze ouders is gevraagd of hun kind tijdens de noodopvang werd opvangen op de eigen vestiging en groep en of het kind werd opgevangen door zijn/haar vaste pm'ers.

Kinderen bleken in de meeste gevallen op de eigen vestiging (87%) te zijn opgevangen. De noodopvang werd doorgaans geheel (42%) of gedeeltelijk (34%) op de eigen groep verzorgd en geheel (40%) of gedeeltelijk (43%) door de vaste pm'ers van het kind, zie Figuur 1.3.

Figuur 1.3 Percentage kinderen dat op de eigen vestiging (1a), eigen groep (1b) en door de eigen pm'ers (1c) werd opgevangen

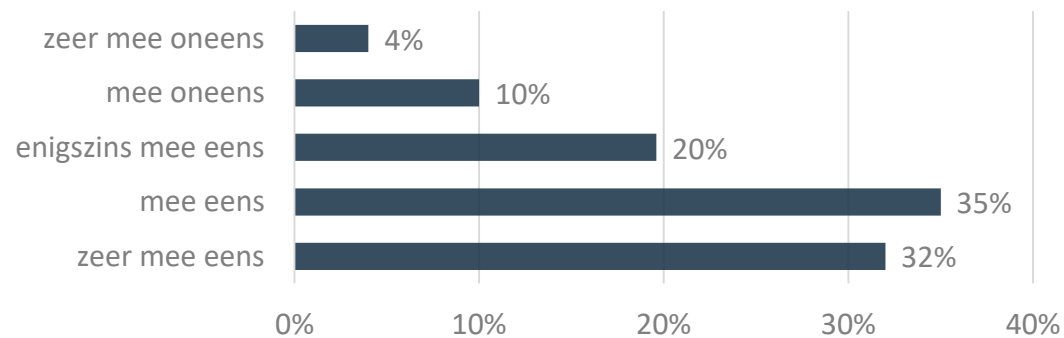

Na de heropening van de kdv's werd het overgrote deel van de kinderen (88.8%) opgevangen door dezelfde vaste pm'ers als **voor de sluiting**. In ongeveer 1 op de 10 gevallen (9.7%) waren de vaste pm'ers slechts gedeeltelijk hetzelfde na de heropening en in enkele uitzonderlijke gevallen (1.5%) werd het kind helemaal niet meer door dezelfde pm'ers opgevangen als voor de sluiting.

2. Algemene ervaringen rondom de sluiting van kdv's

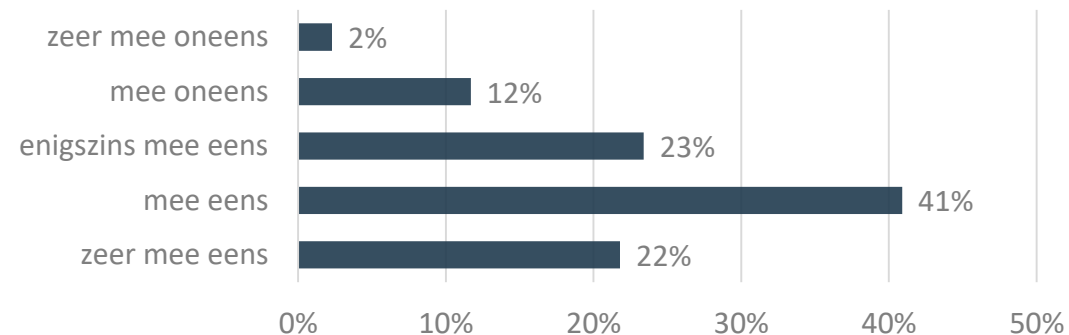
Het overgrote deel van de ouders (87%) gaf aan dat zij zich konden vinden in de sluiting van de kdv's, zie Figuur 2.1. Slechts 10 procent van de ouders gaf aan het oneens te zijn geweest met de sluiting en 4 procent was het zeer oneens met de sluiting.

Figuur 2.1 Percentage (on)eens m.b.t. de sluiting van kdv's

Op de stelling 'Ik heb het als steunend ervaren dat het kdv tijdens de sluiting contact met mij opnam' gaven 184 ouders (21%) aan dat dit niet van toepassing was. Dit hoeft niet te betekenen dat er in deze gevallen geen contact was tussen het kdv en ouders; ook ouders die gebruik maakten van noodopvang kunnen op deze vraag "niet van toepassing" hebben ingevuld, omdat voor hen de opvang niet gesloten was.

Figuur 2.2 Percentage (on)eens m.b.t. het ervaren van steun n.a.v. contact met het kdv tijdens de sluiting

Wanneer er contact was tussen het kdv en ouders, ervaaarde het merendeel van de ouders dit als steunend (86%), zie Figuur 2.2. Slechts 12 procent was het oneens met de stelling en 2% zeer oneens.

In vrijwel alle gezinnen (93%) heeft de sluiting van de kinderopvang ertoe geleid dat ouders en kinderen meer tijd met elkaar konden doorbrengen. Op de stelling 'Mijn kind vond het leuk om tijdens de sluiting meer tijd met mij door te brengen' antwoordde 98 procent instemmend. Volgens slechts 2 procent van de ouders vond het kind het niet leuk om meer tijd met hen door te brengen.

3. Stress van de ouder tijdens de sluiting van kdv's

Hoe heeft u de sluiting van het kdv ervaren? ($\alpha = .76$, $n = 679$)

Ik vond het eenvoudig om tijdens de sluiting vervangende opvang te vinden voor mijn kind*

Ik vond het leuk om tijdens de sluiting meer tijd met mijn kind door te brengen*

Ik vond het lastig om mijn kind te vermaken tijdens de sluiting

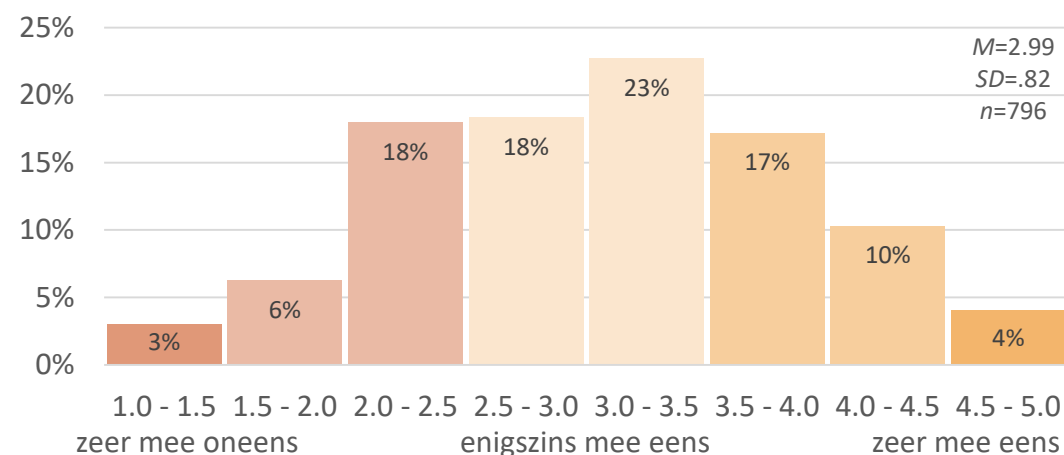
Ik vond het uitdagend om een goede ouder te zijn tijdens de sluiting

Ik vond het stressvol om tijdens de sluiting mijn zorgtaken goed uit te voeren

Ik vond het stressvol om tijdens de sluiting mijn zorgtaken te combineren met mijn werk

* Scores zijn gespiegeld zodat een hogere score wijst op meer stress

Figuur 3 Stress van de ouder tijdens de sluiting van kdv's
(verdeling van gemiddelde scores)

Ongeveer 7 op de 10 ouders heeft (enige) stress ervaren tijdens de sluiting van het kdv in relatie tot de zorg voor hun kind (zie Figuur 3). De meeste van deze ouders ervaren waarschijnlijk slechts lichte stress; 41 procent was het gemiddeld genomen 'enigszins eens' met de stellingen, 27 procent was het 'eens' en 4 procent 'zeer eens'.

Er werd een significant verband gevonden met leeftijd van de ouder ($r = .15$, $p < .01$): **oudere ouders ervaren over het algemeen genomen meer stress tijdens de sluiting van kinderdagverblijven dan jongere ouders.**

Daarnaast bleek de mate van stress die ouders ervaren tijdens de sluiting van kdv's positief samen te hangen met het gemiddelde aantal uren dat het kind per week naar het kdv ging ($r = .27$, $p < .01$) en de duur van de plaatsing ($r = .10$, $p < .01$). **Hoe langer het kind al naar het kdv ging en hoe meer uren per week het kind naar het kdv ging, des te zwaarder viel ouders de sluiting.**

Er werd ook een significant verband gevonden met het gebruik van andere opvang tijdens de sluiting van de kdv's ($t = 2.90$, $p < .01$). **Ouders die geen gebruik maakten van andere vormen van opvang tijdens de sluiting ervaren meer stress ($M = 3.05$) dan ouders die wel gebruik maakten van andere vormen van opvang ($M = 2.87$).**

4. Gemis van de kinderopvang door het kind tijdens de sluiting van kdv's

Hoe heeft uw kind de sluiting van het kdv ervaren? ($\alpha = .79$, $n = 745$)

Mijn kind had moeite met het wegvallen van de normale routine

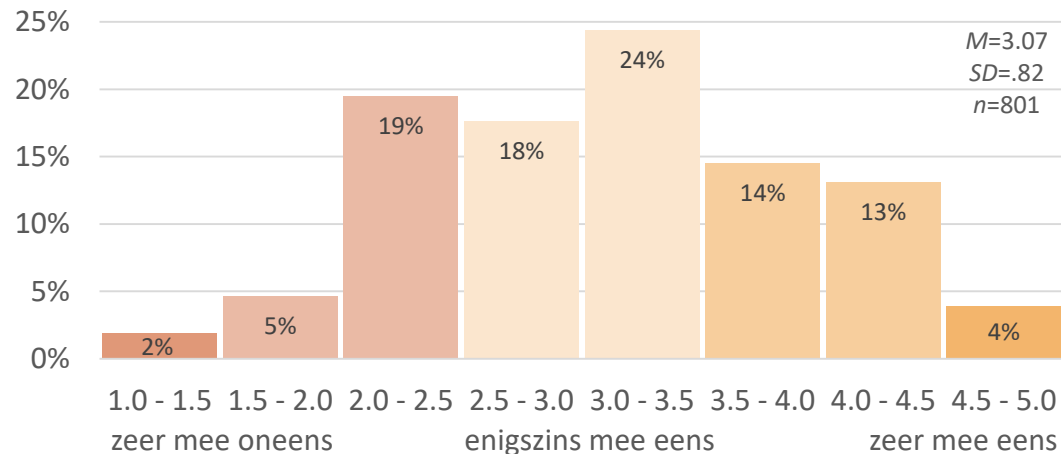
Mijn kind vond het lastig zichzelf te vermaken tijdens de sluiting

Mijn kind miste het contact met de pm's

Mijn kind miste het contact met de andere kinderen op het kdv

Mijn kind miste de speelfaciliteiten, activiteiten en uitdagingen die op het kdv worden geboden

Figuur 4 Gemis van de kinderopvang door het kind tijdens de sluiting van kdv's (verdeling van gemiddelde scores)

Ongeveer driekwart van de kinderen (73%) heeft volgens ouders de kinderopvang gemist tijdens de sluiting (zie Figuur 4). De meeste van deze kinderen misten de opvang waarschijnlijk slecht enigszins: 42 procent van de ouders was het gemiddeld genomen namelijk 'enigszins eens' met de stellingen, 27 procent was het 'eens' en 4 procent 'zeer eens'.

Kinderen van oudere ouders bleken de kinderopvang wat minder te hebben gemist dan kinderen van jongere ouders ($r = -.12$, $p < .01$). Daarnaast werd een negatief verband gevonden met het aantal kinderen in het gezin ($r = -.16$, $p < .01$): kinderen met (meer) broertjes en zusjes misten de kinderopvang minder dan kinderen met minder of geen broertjes of zusjes.

Oudere kinderen misten de opvang gemiddeld genomen iets meer dan jongere kinderen ($r = .12$, $p < .01$). Daarnaast werd er een positief verband gevonden met het gemiddelde aantal uren dat het kind naar het kdv ging ($r = .11$, $p < .01$) en de plaatsingsduur ($r = .11$, $p < .01$). Hoe langer het kind al naar het kdv ging en hoe meer uren per week het kind naar het kdv ging, des te meer het kind de opvang miste.

Tot slot bleken kinderen van ouders die tijdens de sluiting van het kdv gebruik maakten van andere vormen van opvang de opvang op het kdv minder te hebben gemist ($M = 3.03$) dan kinderen van ouders die geen gebruik maakten of konden maken van andere vormen van opvang ($M = 3.17$; $t = -2.30$, $p < .01$).

5. Ervaringen van ouders met de maatregelen rondom het brengen naar en halen van het kdv na de heropening

Ten tijde van de heropening werden er door de kinderopvangorganisaties maatregelen genomen om verspreiding van het coronavirus te minimaliseren. Op basis van het protocol heropening kinderopvang hebben we mogelijke maatregelen omschreven met betrekking tot het ophalen en brengen van kinderen naar het kdv. We vroegen ouders welke maatregelen werden toegepast op het kdv van hun kind, zie onderstaande tabel voor een overzicht van het voorkomen van de verschillende maatregelen volgens ouders:

Omschrijving van de maatregel	Percentage (n=855)
Er werd 1,5 meter afstand gehouden tussen ouders en pm'ers	90%
Kinderen werden door één volwassene gebracht	89%
De haal- en brengmomenten waren korter	82%
Er waren looproutes voor de haal- en brengmomenten	80%
Kinderen liepen, indien mogelijk, zelf naar de pm'ers	72%
Informatie over een kind kon digitaal of telefonisch worden gedeeld	56%
Er mocht een maximaal aantal ouders tegelijkertijd naar binnen	48%
Kinderen werden niet overgepakt, maar bijvoorbeeld in een Maxi-Cosi of wipstoel gezet	40%
Anders, namelijk ...	22%

Maatregelen in de categorie 'anders' die veel genoemd werden waren:

- Brengen en halen gebeurt in een toegewezen tijdslot
- Kinderen worden buiten / bij de buitendeur overgedragen
- Handen desinfecteren bij binnenkomst

We vroegen ouders ook hoe zij deze maatregelen hebben ervaren. De antwoorden op deze open vraag zijn vervolgens als volgt gecategoriseerd:

Iets minder dan de helft van de ouders (47%) was neutraal, zij antwoordden met termen als begrijpelijk, passend, redelijk, ok, prima, goed en geen probleem.

Daarnaast was er een grote groep ouders (40%) die de maatregelen (gedeeltelijk) negatief ervaarde of een negatieve impact van de maatregelen op zichzelf of het kind omschreef. Sommige ouders vonden de maatregelen overdreven en onnodig, andere hadden er wel begrip voor maar vonden het ook lastig, vervelend, onpersoonlijk, afstandelijk, moeilijk, onprettig, onhandig of jammer bijvoorbeeld. Uitgebreidere voorbeelden van negatief geladen antwoorden zijn te vinden op de volgende pagina.

Tot slot was er een kleine groep (14%) ouders die zich meer expliciet positief uitsprak over de maatregelen of een positieve impact van de maatregelen op zichzelf of het kind omschreef. Zij antwoordden met termen als prettig, fijn, positief, heel goed. Uitgebreidere voorbeelden van positief geladen antwoorden zijn te vinden op de volgende pagina.

5. Ervaringen van ouders met de maatregelen rondom het brengen naar en halen van het kdv na de heropening

Antwoorden die een negatieve impact op ouder en/of kind omschrijven	Antwoorden die een positieve impact op ouder en/of kind omschrijven
Vooraf het niet naar binnen mogen (nu nog steeds niet), maakt dat het voor een kind lastiger is om naar binnen te gaan. Dit maakt het afscheid niet makkelijker.	Prima. Onze zoon vond het juist fijner. Een kort afscheid bij de deur. Ideaal.
Prima, alleen het afgeven was lastig. Omdat hij weer moest wennen liep hij niet zelf naar de leidster toe.	Werkte fijn, had zelfs het idee dat het afscheidsritueel daardoor soepeler verliep.
Pijnlijk om zo afscheid te nemen als je kind het al moeilijk vindt.	Super! Moeten ze zo houden! Veel meer rust voor ouders, kind en pedagogisch medewerkers.
Nogal wreed om een boos kind in een bed neer te zetten en dan weg te lopen zonder rustig een overdracht te kunnen doen.	Niet storend. Voor de kinderen lijkt het zelfs meer rust te geven dat de ouders niet meer in het lokaal komen allemaal tegelijk.
Overdracht was te kort en vervelend omdat er andere ouders op je zitten te wachten.	Goed! Vooral dat ouders niet meer mee mogen naar binnen maar het kind moeten afzetten op het schoolplein. Geen getreuzel meer van ouders die blijven hangen in het lokaal. Daardoor is mijn kind meer op haar gemak omdat ze niet steeds wordt geconfronteerd met (voor haar) onbekende volwassenen.
Vind het onpersoonlijk en niet fijn voor de kinderen en ouders, nu kan er niet de tijd worden genomen en is alles afstandelijk en moet het snel, het is een koude manier van overdracht	Prettig, haal- en brengmomenten gaan zo veel vlotter. Ik hoop dat het zo blijft.
Afstandelijk, maar begrijpelijk. De overdracht zijn juist fijne momenten om uit te wisselen hoe het met je kind gaat.	Fijn, veel sneller en efficiënter. Ik hoop dat dit zo blijft.
Onrustig, weinig tijd om rustig afscheid te nemen.	Helemaal prima. Veel duidelijker voor zowel kinderen als ouders.
Helaas nodig, ik mis het om even sfeer te proeven in het lokaal. Te zien welke kinderen er zijn of werkjes te bewonderen. Ik hoop dat we uiteindelijk teruggaan naar het oude normaal	Prima! Mijn zoon is er zelfstandiger door geworden.
Zeer vervelend. Er is totaal geen zicht op wat er binnen gebeurt. Je 'dump't' je kind bij de deur en dat is het.	
Vervelend, minder binding met de groep. Je weet minder wat er speelt, je ziet niets meer.	
Prima, maar jammer, normaal was het leuk om ook andere ouders en kinderen te zien en even te blijven kletsen.	
Vervelend. Het halen en brengen duurde erg lang vanwege het wachten en ik miste het laagdrempelige contact met de medewerkers.	
Een beetje omslachtig, en vaak lang wachten.	

6. Angst van de ouder voor het coronavirus rondom de heropening van kdv's

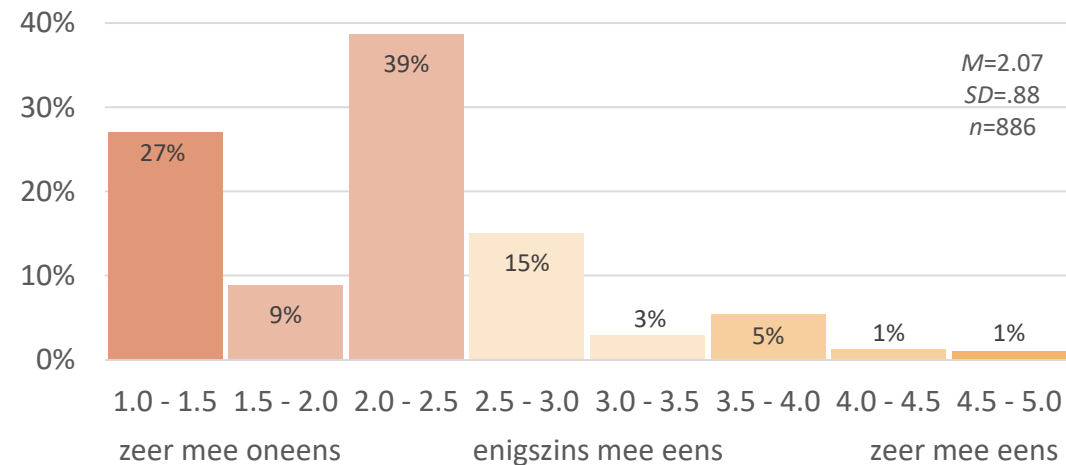
Hoe voelde u zich de eerste twee weken na de heropening over het feit dat uw kind weer naar het kdv ging? ($\alpha = .88$, $n = 886$)

Ik was bang dat mijn kind het coronavirus zou oplopen en hij/zij daardoor ziek zou worden

Ik was bang dat mijn kind het coronavirus zou oplopen en dat ik daardoor ziek zou worden

Ik was bang dat mijn kind het coronavirus zou oplopen en iemand anders daardoor ziek zou worden

Figuur 6 Angst van de ouder voor het coronavirus rondom de heropening van de kdv's (verdeling van gemiddelde scores)

Een kwart van de ouders was enigszins bang dat hun kind het coronavirus zou oplopen op het kdv en daardoor ziek zou worden, of dat zij daardoor zelf ziek zouden worden of iemand anders (zie Figuur 6). Het merendeel van de ouders (74%) leek echter niet bang te zijn dat het kind het coronavirus zou oplopen en gaf aan het oneens (46%) of zelfs zeer oneens (27%) te zijn met de stellingen.

De mate van angst die ouders ervoerden bleek samen te hangen met het geslacht van de ouder. **Moeders gaven over het algemeen aan iets angstiger te zijn ($M = 2.06$) dan hun kind het coronavirus zou oplopen op het kdv dan vaders ($M = 1.83$; $t = -2.22$, $p = .03$).**

Daarnaast bleken ouders die tijdens de sluiting gebruik maakten van andere vormen van opvang iets minder angstig ($M = 1.98$) dan ouders die geen gebruik maakten van andere vormen van opvang ($M = 2.12$; $t = 2.35$, $p = .02$).

Tot slot werd er een verband gevonden met het aantal uren per week dat het kind naar het kdv ging voorafgaand aan de sluiting. **Ouders van kinderen die meer uren per week naar het kdv gingen waren gemiddeld iets minder angstig dan ouders van kinderen die minder uren per week naar het kdv gingen ($r = -.07$, $p = .04$).**

7. Negatieve gevoelens van de ouder rondom de heropening van kdv's

Hoe voelde u zich de eerste twee weken na de heropening over het feit dat uw kind weer naar het kdv ging? ($\alpha = .86$, $n = 886$)

Ik vond het spannend om mijn kind weer naar het kdv te brengen

Ik vond het fijn om mijn kind weer naar het kdv te brengen*

Ik vond het geen probleem om mijn kind weer naar het kdv te brengen*

Ik vond het jammer om mijn kind weer naar het kdv te brengen

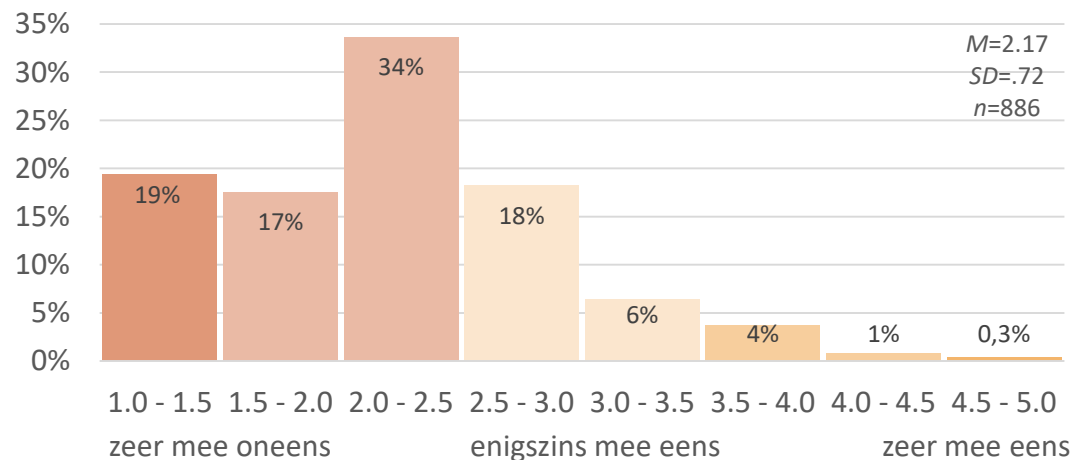
Ik vond het moeilijk om mijn kind weer naar het kdv te brengen

Ik had mijn kind liever thuisgehouden

Ik had er vertrouwen in dat het goed was om mijn kind weer naar het kdv te brengen*

* Scores zijn gespiegeld zodat een hogere score wijst op meer negatieve gevoelens

Figuur 7 Negatieve gevoelens van de ouder rondom de heropening van de kdv's (verdeling van gemiddelde scores)

3 op de 10 ouders gaven aan enige negatieve emoties te hebben ervaren de eerste twee weken dat de ouder het kind na de heropening weer naar het kdv bracht (zie Figuur 7). Het merendeel van de ouders (70%) lijkt echter geen negatieve gevoelens te hebben ervaren; 51 procent was het oneens met de stellingen en 19 procent zelfs zeer oneens.

Moeders bleken over het algemeen genomen iets meer negatieve gevoelens ($M = 2.18$) te ervaren dan vaders ($M = 1.85$; $t = -4.21$, $p < .001$). Daarnaast bleek er een relatie met gezinssamenstelling ($t = -1.92$, $p = .048$); **alleenstaande ouders rapporteerden gemiddeld genomen meer negatieve gevoelens ($M = 2.41$) dan ouders uit een tweeoudergezin of samengesteld gezin ($M = 2.14$).**

Daarnaast werden enkele verbanden gevonden met kenmerken van de opvang. **Ouders die tijdens de sluiting van de kdv's gebruik maakten van de noodopvang ($M = 2.03$) en/of andere vormen van opvang ($M = 2.10$)ervaarden minder negatieve gevoelens dan ouders die geen gebruik maakten van noodopvang ($M = 2.21$; $t = 3.38$, $p < .01$) en/of andere vormen van opvang ($M = 2.21$; $t = 2.20$, $p = .01$).**

Daarnaast rapporteerden ouders meer negatieve gevoelens wanneer het kind na de heropening van het kdv werd opgevangen door andere pm'ers dan voor de sluiting ($M = 2.75$) ten opzichte van kinderen die werden opgevangen door dezelfde pm'ers als voor de sluiting ($M = 2.15$; $F = 6.13$, $p = .01$).

8. Het gedrag van het kind tijdens het brengen naar en halen van het kdv rondom de heropening

Om een algemeen beeld te krijgen van het gedrag van kinderen tijdens het brengen naar en halen van het kdv rondom de heropening hebben we ouders gevraagd hoe sterk het gedrag van hun kind op die momenten in de eerste 2 weken na de heropening van de kdv's verschilde van het gedrag van het kind voorafgaand aan de sluiting van de kdv's. **6 op de 10 ouders (59%) gaven aan een verschil te zien in het gedrag van het kind tijdens het brengen naar en halen van het kdv**, zie Figuur 8.1. **Het ging hierbij doorgaans om kleine verschillen.**

Wanneer ouders aangaven dat er een verschil was in gedrag, werd hen gevraagd te omschrijven op welke manier het gedrag van het kind verschilde. De antwoorden op de open vraag zijn vervolgens gecategoriseerd als negatief en/of positief. De categorieën sloten elkaar niet uit, als de ouder zowel een negatieve als een positieve verandering noemde werden beide categorieën gescoord.

Van de ouders die een verandering rapporteerden in het gedrag van het kind beschreef 93% een negatieve verandering, zoals: niet naar het kdv willen gaan, huilen, verlatingsangst, eenkennigheid, de ouder niet los willen laten, terughoudendheid, angstig, gespannen of meer in het algemeen meer moeite met afscheid nemen dan voorafgaand aan de sluiting en weer moeten wennen. Zie voor uitgebreidere voorbeelden de tabel op de volgende pagina.

Daarnaast rapporteerde 10% van de ouders een positieve verandering, vaak omschreven als meer zin om naar het kdv te gaan, niet bij het kdv weg willen bij het ophalen of een gemakkelijker verloop van het afscheid. Zie de tabel hieronder voor enkele meer uitgebreide voorbeelden.

Antwoorden die een positieve gedragsveranderingen omschrijven

Ze had het echt gemist en vond het veel leuker dan daarvoor, ze had er echt zin in. Heel enthousiast om alle kindjes en de pedagogisch medewerkers weer te zien.

Hij was blijer en rende zijn pm'ers steeds direct in de armen, meer dan voor de sluiting.

Ze leek het leuker te vinden dan voorafgaand aan de sluiting. Ze reageerde vooral heel enthousiast (meer dan voorheen) op andere kinderen.

Ze is heel erg gegroeid in de periode dat ze thuis was. Ze was dus eigenlijk juist meer toe aan de groep en meer op haar gemak, zelfverzekerder.

Voor de sluiting moest hij altijd huilen, na de sluiting was dit over!

Brengen: minder verdriet dan voor sluiting. Halen: minder 'opgelucht' dat ik er al was, had langer willen blijven.

Ze wilden daar blijven en waren blij.

8. Het gedrag van het kind tijdens het brengen naar en halen van het kdv rondom de heropening

Antwoorden die een negatieve gedragsveranderingen omschrijven

Ze wilde niet maar het kdv. Ze was altijd verdrietig bij het brengen en het afscheid was moeilijk. Eerder vond ze het ook wel eens moeilijk maar nu vond ze het extra moeilijk.

Hij wilde er helemaal niet meer heen. Begon al bij het ontbijt. De eerste week was het de hele fietsroute huilen. Dat had hij nooit.

Van enthousiast meteen spelen naar aarzelend, tegenzin, verlatingsangst.

Voorafgaand geen enkele moeite met wegbrengen. Na heropening de eerste paar keer al huilen op de parkeerplaats. Trok gelukkig na een paar keer weer bij en toen ging ze er weer zonder moeite naar toe.

Nu elke keer huilen en drama bij brengen, dit was voor de sluiting niet het geval.

Mijn kind vond het nooit erg om weggebracht te worden. Nu hilde ze heel erg als ik weg ging. Ze was echt overstuur.

Eenkennig, huilen bij wegbrengen. Bij ophalen erg moe van zoveel indrukken na zoveel tijd thuis.

Ze was meer terughoudend naar de pedagogisch medewerker. Bij het overpakkend klampte ze zich meer aan mij vast.

Onrustig, huilerig, hangerig en angstig.

Ze was wat aanhankelijker aan de ouder die haar wegbracht en wat meer verlegen in het begin.

Veel meer timide en verlegen, zowel naar leidsters als andere kinderen. Rustiger, moest echt 'loskomen'. Dit duurde 3 weken.

Ze leek wat meer kat uit boom te kijken. Iets meer te observeren.

Ze moest weer even wennen en was iets terughoudender.

Afwachtend en minder enthousiast

Minder enthousiast, minder blij.

9. Terughoudendheid van het kind in het contact met de pm'ers op de eerste dag na de heropening van kdv's

Hoe reageerde uw kind bij het zien van de pm'ers? ($\alpha = .88$, $n = 886$)

Mijn kind leek de pm'ers te herkennen*

Mijn kind leek zich meteen op zijn/haar gemak te voelen bij de pm'ers*

Mijn kind leek onverschillig om de pm'ers te zien

Mijn kind lachte naar de pm'ers*

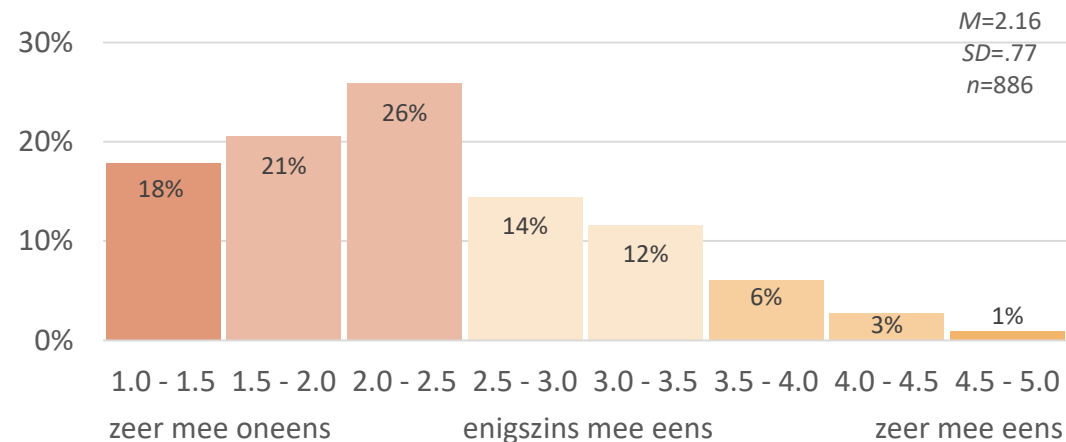
Mijn kind vond het vervelend om aangeraakt of opgetild te worden door de pm'ers

Mijn kind probeerde contact met de pm'ers te vermijden

Mijn kind ging meteen op de pm'ers af*

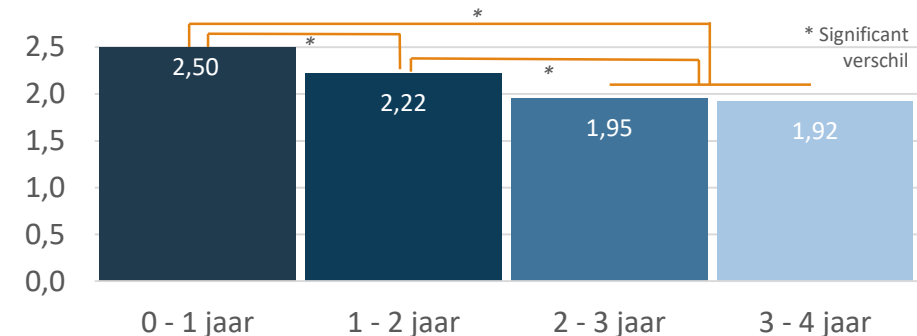
* Scores zijn gespiegeld zodat een hogere score wijst op meer terughoudendheid

Figuur 9.1 Terughoudendheid van het kind in contact met de pm'ers op de eerste dag na de heropening van kdv's (verdeling van gemiddelde scores)

Ongeveer een derde van de ouders (36%) rapporteerde dat hun kind terughoudend was in het contact met de pm'ers de eerste dag na de heropening van kdv's (zie Figuur 9.1). Het merendeel van deze ouders was het 'enigszins eens' met de stellingen, **wat betekent dat er sprake was van slechts enige mate van terughoudendheid**. Het merendeel van de kinderen (65%) liet volgens hun ouder echter geen terughoudendheid zien.

Figuur 9.2 Terughoudendheid van het kind na de heropening van kdv's per leeftijdsgroep (overzicht van groepsgemiddelden)

Over het algemeen lieten jongere kinderen meer terughoudendheid in het contact met de pm'ers zien dan oudere kinderen ($r = -.28$, $p < .01$). Om meer inzicht te krijgen in de verschillen per leeftijd is een ANOVA uitgevoerd met 4 groepen ($F = 10.27$, $p < .001$); kinderen tussen de 0 en 1 jaar waren het meest terughoudend, daarna kinderen van 1 tot 2 jaar en kinderen tussen de 2 en 4 jaar waren volgens ouders het minst terughoudend. Het gemiddelde van kinderen van 2 tot 3 jaar verschilde niet van kinderen van 3 tot 4 jaar (zie Figuur 9.2).

9. Terughoudendheid van het kind in het contact met de pm'ers op de eerste dag na de heropening van kdv's

Daarnaast werd gevonden dat moeders iets meer terughoudendheid bij het kind rapporteerden ($M = 2.18$) dan vaders ($M = 1.99$; $t = -2.24$, $p = .03$).

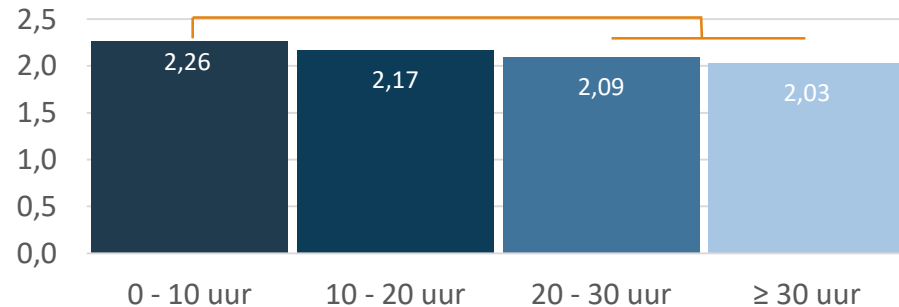
Ook werden er verbanden gevonden met kenmerken van (het gebruik van) de opvang. **Zo waren kinderen minder terughoudend wanneer zij voorafgaand aan de sluiting meer uren per week naar de opvang gingen ($r = -.24$, $p < .01$).** Om meer inzicht te krijgen in de verschillen per aantal uren opvang per week is een ANOVA uitgevoerd met 4 groepen. Uit de toets bleek slechts een marginaal significant verband ($F = 2.38$, $p = .07$). Kinderen die 0 – 10 uur per week naar de opvang gingen waren na de heropening wat meer terughoudend dan kinderen die 20 tot 30 uur per week, of 30 of meer uur per week naar de opvang gingen (zie Figuur 9.3).

Er werd ook een verband gevonden met de plaatsingsduur; **kinderen waren minder terughoudend wanneer zij voorafgaand aan de sluiting al langere tijd naar het kdv gingen ($r = -.09$, $p < .01$).**

Daarnaast waren kinderen die naar de noodopvang gingen iets minder terughoudendheid ($M = 2.06$) dan kinderen die niet naar de noodopvang zijn geweest ($M = 2.18$; $t = 2.11$, $p = .04$).

Hetzelfde geldt voor kinderen die na de heropening door dezelfde pm'ers werden opgevangen als voor de sluiting ($M = 2.13$, $F = 4.66$, $p = .04$) ten opzichte van kinderen die na de heropening slechts gedeeltelijk door dezelfde pm'ers werden opgevangen ($M = 2.13$) of door andere pm'ers dan voor de sluiting ($M = 2.63$).

Figuur 9.3 Terughoudendheid van het kind rondom de heropening van kdv's uitgesplitst naar aantal uur opvang per week (overzicht van groepsgemiddelden)

10. Stress van het kind rondom de heropening van kdv's

Hoe reageerde uw kind bij de breng- en haalmomenten op het kdv, de eerste twee weken na de heropening? ($\alpha = .87$, $n = 886$)

Mijn kind was blij bij het brengen naar het kdv*

Mijn kind was boos bij het brengen naar het kdv

Mijn kind moest huilen bij het brengen naar het kdv

Mijn kind was angstig bij het brengen naar het kdv

Mijn kind was onrustig bij het brengen naar het kdv

Mijn kind leek het niet erg te vinden toen ik vertrok na het brengen bij het kdv*

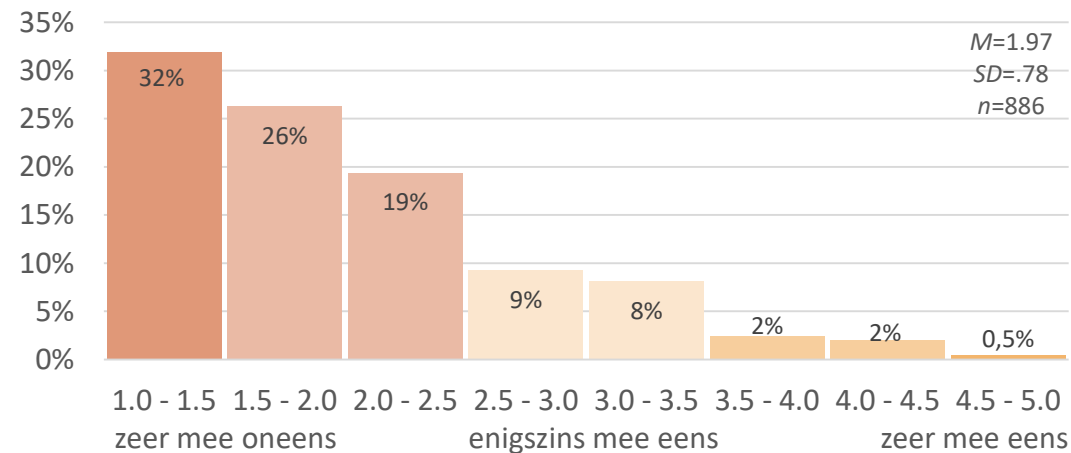
Mijn kind moest huilen bij het ophalen van het kdv

Mijn kind was onrustig bij het ophalen van het kdv

Mijn kind leek opgelucht bij het ophalen van het kdv

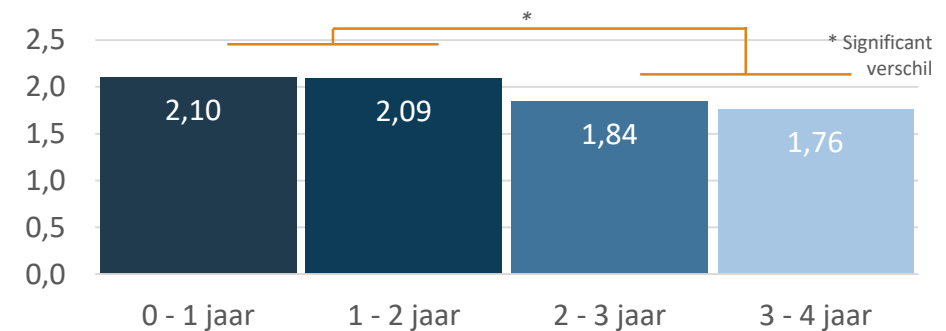
* Scores zijn gespiegeld zodat een hogere score wijst op meer stress

Figuur 10.1 Stress van het kind rondom de heropening van kdv's
(verdeling van gemiddelde scores)

Ongeveer 2 op de 10 kinderen leek volgens hun ouder enige mate van stress te ervaren rondom de heropening van het kdv (zie Figuur 10.1). In de meeste gevallen echter, gaven ouders aan het gemiddeld genomen oneens (45%) tot zeer oneens (32%) te zijn met de stellingen. Dit duidt erop dat de meeste kinderen volgens hun ouder geen stress hebben ervaren rondom de heropening van het kdv.

Figuur 10.2 Stress van het kind rondom de heropening
van kdv's per leeftijdsgroep
(overzicht van groepsgemiddelden)

Jongere kinderen bleken over het algemeen genomen iets meer stress te ervaren dan oudere kinderen ($r = -.16$, $p < .01$). Om meer inzicht te krijgen in de verschillen per leeftijd is een ANOVA uitgevoerd met 4 groepen ($F = 25.83$, $p < .001$). ; kinderen tussen de 0 en 2 jaar oudervaarden volgens ouders meer stress dan kinderen van 2 tot 4 jaar oud. Het verschil in gerapporteerde stress van kinderen van 0 tot 1 jaar en 1 tot 2 jaar oud was niet significant, evenals het verschil in stress van kinderen van 2 tot 3 en 3 tot 4 jaar oud (zie Figuur 10.2).

10. Stress van het kind rondom de heropening van kdv's

Daarnaast werd een verschil voor geslacht van het kind gevonden ($t = 1.95$, $p = .048$). **Volgens ouders ervaren jongens ($M = 2.02$) iets meer stress rondom de heropening van de kinderopvang dan meisjes ($M = 1.92$).**

Verder bleek dat moeders ($M = 2.00$) iets meer stress bij het kind rapporteerden dan vaders ($M = 1.77$; $t = -2.63$, $p = .02$), evenals alleenstaande ouders ($M = 2.29$) ten opzichte van ouders uit een tweeoudergezin of samengesteld gezin ($M = 1.96$; $t = -2.18$, $p = .03$).

Er bleken ook verbanden te zijn met enkele kenmerken van (het gebruik van) de opvang; **kinderen die kortere tijd naar het kdv gingen voorafgaand aan de sluiting ervaren iets meer stress dan kinderen die al langere tijd naar het kdv gingen ($r = -.13$, $p < .01$).**

Tot slot bleek dat kinderen die na de heropening door andere pm'ers werden opgevangen als voor de sluiting iets meer stress ervaren ($M = 2.63$) dan kinderen die gedeeltelijk ($M = 2.07$) of geheel ($M = 1.95$) door dezelfde pm'ers werden opgevangen als voor de sluiting ($F = 5.87$, $p = .03$).

Samenvatting en discussie van de bevindingen

Stress van de ouder en gemis van de kinderopvang door het kind tijdens de sluiting van kdv's

- Ongeveer 7 op de 10 ouders heeft (lichte) stress ervaren in relatie tot de zorg voor hun kind tijdens de sluiting van de kdv's, waarbij oudere ouders iets meer stress ervaren dan jongere ouders. Het is onduidelijk hoe deze samenhang verklaard kan worden.
- Daarnaast miste driekwart van de kinderen volgens hun ouders de kinderopvang tijdens de sluiting (enigszins), waarbij oudere kinderen de opvang meer misten dan jongere kinderen. Mogelijk halen oudere kinderen meer bewust plezier uit de kinderopvang (leeftijdgenoten met wie zij spelen, uitdagende activiteiten) dan jongere kinderen, waardoor zij de opvang meer missen als deze wegvalt.
- Niet alleen de leeftijd van het kind, maar ook de leeftijd van de ouder bleek gerelateerd aan het gemis van de kinderopvang door het kind tijdens de sluiting van kdv's. Kinderen van oudere ouders misten de opvang minder dan kinderen van jongere ouders. Het is onduidelijk hoe deze samenhang verklaard kan worden.
- Daarnaast bleek dat kinderen met (meer) broertjes en zusjes de kinderopvang tijdens de sluiting minder misten dan kinderen die minder of geen broertjes of zusjes hadden. Waarschijnlijk werkt de mogelijkheid om te spelen met broertjes of zusjes als een soort buffer voor het gemis van de opvang.

- Ook kenmerken van het gebruik van de opvang bleken van invloed. Zo was de mate van stress bij de ouder en het gemis van de kinderopvang door het kind tijdens de sluiting van de kdv's hoger in gezinnen die meer en al langere tijd kinderopvang afnamen voorafgaand aan de sluiting. Voor deze ouders en kinderen valt er relatief gezien meer weg, waardoor de sluiting hen mogelijk zwaarder valt.
- Wanneer er tijdens de sluiting van kdv's gebruik werd gemaakt van andere vormen van opvang ervaren ouders minder stress en misten kinderen de kinderopvang minder. Het gebruik van andere vormen van opvang leek ouders te ontlasten in de zorg voor het kind en werkte mogelijk als een buffer voor het gemis van de opvang door het kind.

Ervaringen van ouders met maatregelen rondom het brengen naar en halen van het kdv na de heropening van de kdv's

- Op de vraag hoe ouders de maatregelen rondom het brengen naar en halen van het kdv na de heropening ervaren (denk aan 1.5 meter afstand tussen ouder en pm'er, kortere breng- en haalmomenten) reageerde 47% van de ouders neutraal (berustend). Daarnaast was er een grote groep ouders (40%) die de maatregelen (gedeeltelijk) negatief ervoer of een negatieve impact van de maatregelen op zichzelf of het kind omschreef. Een kleine groep ouders (14%) ervoer de maatregelen (gedeeltelijk) positief of omschreef een positieve impact van de maatregelen op zichzelf of het kind.

Samenvatting en discussie van de bevindingen

Angst voor het coronavirus en negatieve emoties van de ouder rondom de heropening van kdv's

- Een kwart van de ouders was enigszins bang dat hun kind het coronavirus zou oplopen op het kdv en daardoor ziek zou worden, of dat zij zelf of iemand anders uit hun omgeving ziek zouden worden.
- Daarnaast gaven 3 op de 10 ouders aan enige negatieve emoties te hebben ervaren in de eerste 2 weken na de heropening van de kdv's, waarbij alleenstaande ouders iets meer negatieve gevoelens rapporteerden dan ouders uit een tweeoudergezin of samengesteld gezin. Aangezien sociale contacten tijdens de lockdown beperkt moesten worden, was het voor alleenstaande ouders wellicht lastiger om eventuele zorgen met iemand anders te delen dan voor ouders uit een tweeoudergezin of samengesteld gezin.
- Moeders rapporteerden wat meer angst en negatieve gevoelens dan vaders. Dit valt mogelijk te verklaren door het feit dat gevoelens van angst en somberheid in het algemeen meer voorkomen bij vrouwen dan bij mannen.
- Er werden ook relaties gevonden met kenmerken van het gebruik van de opvang. Zo ervoeren ouders van kinderen die meer uren per week naar de opvang gingen iets minder angst voor het coronavirus. Het is niet duidelijk waaraan dit verband toegeschreven kan worden.
- Daarnaast werden er wat minder negatieve emoties gerapporteerd door ouders die tijdens de sluiting gebruik maakten van noodopvang en andere vormen van opvang. In dit laatste geval rapporteerden ouders ook wat minder angst voor het coronavirus.

- Voor deze ouders was de herstart op de kinderopvang wellicht een minder grote overgang en zal er in sommige gevallen feitelijk geen sprake zijn geweest van een herstart omdat de opvang tijdens de sluiting doorliep. Het zou echter ook zo kunnen zijn dat ouders die minder angstig waren voor het coronavirus de ouders zijn die ervoor kozen hun kind naar de noodopvang te laten gaan of vervangende opvang hebben gezocht, terwijl meer angstige ouders hun kinderen zo veel mogelijk thuis hielden.
- Tot slot werden er iets meer negatieve gevoelens gerapporteerd door ouders wanneer het kind na de heropening werd opgevangen door andere pm'ers dan voor de sluiting. Het zien van vertrouwde gezichten op het moment van terugkeer naar de kinderopvang lijkt geruststellend voor ouders.

Het gedrag van het kind bij het brengen naar en halen van het kdv rondom de heropening

- 6 op de 10 ouders (59%) gaf aan een (klein) verschil te zien in het gedrag van het kind tijdens het brengen naar en halen van het kdv rondom de heropening van kdv's ten opzichte van de periode voorafgaand aan de sluiting.
- Van deze ouders rapporteerde 94 procent een negatieve gedragsverandering bij hun kind zoals meer huilen, terughoudendheid, verlatingsangst, eenkennigheid, gespannenheid, weerstand om naar de opvang te gaan of meer in het algemeen weer moeten wennen of moeite hebben met het afscheid.
- Daarnaast gaf 10 procent van de ouders aan dat het kind enthousiaster was om naar het kdv te gaan, het meer naar zijn/haar zin had op het kdv of dat het afscheid makkelijker verliep.

Samenvatting en discussie van de bevindingen

Terughoudendheid in het contact met de pm'ers op de eerste dag na de heropening van kdv's

- Ongeveer een derde van de ouders rapporteerde dat hun kind (enigszins) terughoudend was in het contact met de pm'ers de eerste dag na de heropening van de kdv's.
- Over het algemeen lieten jongere kinderen meer terughoudendheid zien in het contact met de pm'ers dan oudere kinderen. Mogelijk heeft dit te maken met het feit dat de piek van eenkennigheid en verlatingsangst doorgaans tussen de 10 en 18 maanden ligt.
- Moeders rapporteerden iets meer terughoudendheid bij het kind dan vaders. Dit zou een verschil in perceptie kunnen zijn of daadwerkelijke verschillen in het gedrag van kinderen kunnen weergeven.
- Hoe langer en hoe meer uren per week het kind naar het kdv ging, des te minder terughoudend het kind was na de heropening. Kinderen die al langere tijd en/of vaker naar het kdv gaan, hebben mogelijk een sterkere band met de pm'ers waardoor de onderbreking in de opvang wellicht minder invloed had op de reactie van het kind op de pm'er bij de heropening. Het is echter ook mogelijk dat deze kinderen het gewoonweg meer gewend zijn om naar het kdv te gaan en daardoor minder terughoudend waren.
- Daarnaast lieten kinderen die naar de noodopvang zijn geweest iets minder terughoudendheid zien. Waarschijnlijk hoefden zij niet opnieuw te wennen aan de pm'ers, omdat ze hen tijdens de sluiting nog (regelmatig) hebben gezien, in tegenstelling tot kinderen die twee maanden thuis zaten.

- Tot slot waren kinderen die na de heropening van kdv's door dezelfde pm'ers werden opgevangen als vóór de sluiting minder terughoudend dan kinderen die na de heropening slechts gedeeltelijk door dezelfde pm'ers werden opgevangen of door andere pm'ers dan voor de sluiting. Hieruit blijkt hoe belangrijk vaste gezichten voor kinderen zijn. Kinderen zullen altijd wel wat minder terughoudend zijn bij het wegbrengen als er een voor hen bekende pm'er is, maar het is waarschijnlijk dat vaste gezichten extra belangrijk zijn bij terugkeer na een lange onderbreking.

Stress van het kind na de heropening van kdv's

- Ongeveer 2 op de 10 kinderen leek volgens hun ouder enige mate van stress te ervaren rondom de heropening van het kdv, waarbij jongens volgens hun ouders doorgaans iets meer stress ervaarden dan meisjes. Het zou kunnen dat gedrag van jongens en meisjes en veranderingen daarin anders door ouders beoordeeld worden, of dat dit daadwerkelijke verschillen in gedrag zijn.
- Er werd eveneens een verband met de leeftijd van het kind gevonden. Jongere kinderen ervaarden volgens hun ouders over het algemeen iets meer stress dan oudere kinderen. Mogelijk heeft dit te maken met het feit dat jongere kinderen vaker last hebben van eenkennigheid en verlatingsangst.
- Moeders rapporteerden iets meer stress bij het kind dan vaders, dit zou een verschil in perceptie of daadwerkelijk gedrag kunnen zijn.

Samenvatting en discussie van de bevindingen

- Er bleek ook een relatie met gezinssamenstelling te zijn: alleenstaande ouders rapporteerden namelijk iets meer stress bij het kind dan ouders uit een tweeoudergezin of samengesteld gezin. Ook hier geldt dat dit een verschil in perceptie zou kunnen zijn of in daadwerkelijk gedrag van het kind.
- Met betrekking tot het gebruik van de opvang werd gevonden dat kinderen die voorafgaand aan de sluiting kortere tijd naar het kdv gingen iets meer stress ervaarden dan kinderen die al langere tijd naar het kdv gingen. Mogelijk waren deze kinderen sneller weer gewend, omdat de opvang voor hen meer bekend is en zij zich daar wellicht voorafgaand aan de sluiting meer vertrouwd voelden dan kinderen die kortere tijd naar het kdv gingen.
- Daarnaast bleek dat kinderen die na de heropening door andere pm'ers werden opgevangen als voor de sluiting iets meer stress ervaarden dan kinderen die gedeeltelijk of geheel door dezelfde pm'ers werden opgevangen als voor de sluiting. Deze bevinding bevestigt opnieuw het belang van vaste gezichten voor kinderen. Terugkeren naar de opvang na een lange onderbreking blijkt voor een deel van de kinderen stressvol en wanneer zij op dat moment niet kunnen terugvallen op een vertrouwde verzorger is het aannemelijk dat dit de terugkeer verder bemoeilijkt.

Tips voor ouders

- Het is het overwegen waard om tijdens de sluiting van het kdv andere vormen van opvang te continueren of mensen in uw omgeving met wie uw kind vertrouwd is (familie, vrienden, burens) te vragen uw kind op te vangen indien mogelijk. Dit zou u als ouder mogelijk kunnen ontlasten in de zorg voor uw kind en helpt u en uw kind wellicht zoveel mogelijk de normale structuur en regelmaat te behouden. Daarnaast lijkt het gebruik van andere vormen van opvang als een soort buffer te werken voor het gemis van de opvang door kinderen.
- Om het gemis van de opvang te verzachten kan het, met name voor oudere en enig kinderen, wellicht ook helpen om af en toe een speelafpraak in te plannen met andere kinderen, uiteraard binnen de kaders van de geldende beperkingen.
- Wanneer u als ouder (enige) angst en spanning rondom de heropening van de opvang ervaart, realiseert u zich dan dat meer ouders hiermee te maken hebben. Het zou mogelijk kunnen helpen om dit te bespreken met uw eventuele partner, andere ouders en/of met de pm'ers op de groep van uw kind, zodat zij u hierin kunnen steunen.
- Ook voor kinderen kan de terugkeer naar de kinderopvang spannend zijn; dit is heel normaal en uit zich bij ieder kind op een andere manier. Toon begrip voor de gevoelens van uw kind, neem hem/haar serieus, maar ga er niet te veel in mee. Benadruk hoe leuk het is dat hij/zij weer naar de opvang mag en geef, als dit mag, eventueel iets mee van huis dat uw kind steun biedt. Ook kan het sommige kinderen helpen wanneer zij de eerste dagen wat eerder opgehaald worden omdat zij opnieuw moeten wennen aan de drukte om hen heen.

Tips voor professionals in de kinderopvang

- Probeer indien mogelijk tijdens een onderbreking van de opvang contact te houden met ouders en kinderen, zodat u letterlijk bij hen 'in beeld blijft'. Ook kan dit contact helpen om ouders waar mogelijk te steunen in de zorg voor het kind. Dit wordt gewaardeerd en komt de terugkeer op het kdv mogelijk ten goede. Wellicht kunnen ideeën voor activiteiten die op de opvang zouden worden ondernomen aan ouders worden aangereikt, om het gemis van de opvang door het kind wellicht wat te verzachten. Met name oudere en enig kinderen zouden hiervan mogelijk kunnen profiteren.
- Heroverweeg bij de heropening eventueel de invulling van de maatregelen rondom het brengen naar en halen van het kdv, mogelijk in overleg met de oudercommissie. Wat is er binnen de beperkingen mogelijk om een goed afscheid te faciliteren voor zowel kinderen als ouders, hoe regelt u een goede overdracht en zorgt u dat ouders mee krijgen wat er speelt op de groep en wat het kind doet op het kdv?
- Kinderen van 0 tot 2 jaar ervaren wellicht wat meer stress dan kinderen van 2 tot 4 jaar. Ook kinderen die pas sinds kort naar de opvang gaan en die relatief weinig uur per week komen, lijken over het algemeen meer stress te ervaren rondom de heropening, evenals hun ouders. Hetzelfde geldt voor ouders en kinderen die de gehele periode samen thuis zijn geweest. Deze groepen hebben wellicht dus wat extra aandacht nodig bij de terugkeer naar het kinderdagverblijf.
- Overweeg eens bij ouders te polsen hoe de terugkeer van hun kind naar het kdv voor hen is. Mocht een ouder dit lastig vinden, dan helpt het de ouder wellicht als u daarvoor begrip toont en de ouder laat weten dat dit normaal is. Misschien kunt u samen bespreken of er iets is dat u als pm'er kunt doen om de ouder gerust te stellen of te helpen.
- Zorg voor zoveel mogelijk vaste gezichten op de groep bij terugkeer op het kdv, dit is zowel voor kinderen als hun ouders belangrijk om stress te reduceren.

Conclusie, algemene discussiepunten en vervolgonderzoek

Uit het huidige onderzoek blijkt dat de **sluiting van kdv's** het merendeel van de ouders voor uitdagingen heeft gesteld in de zorg voor hun kind en de combinatie van zorgtaken en werk onder druk zette. Deze situatie resulteerde in (lichte) stress bij 7 op de 10 ouders. Wat betreft angst voor het coronavirus en negatieve gevoelens van ouders rondom de **heropening van kdv's** kwam er een ander, meer positief beeld naar voren. Slechts een kwart van de ouders (25%) rapporteerde enige mate van angst voor het coronavirus en 3 op de 10 ouders (30%) ervaarden enige negatieve gevoelens rondom de heropening van de kinderopvang.

Belangrijk om daarbij te vermelden is dat het deel van de ouders dat de vragenlijst gedeeltelijk heeft ingevuld iets meer angst en negatieve gevoelens rapporteerde dan de ouders die de lijst geheel invulden. Het zou kunnen dat ouders die het (erg) spannend vonden om hun kind weer naar het kdv te brengen of die (erg) angstig waren voor het coronavirus deze lijst relatief gezien vaker niet hebben ingevuld dan ouders die minder negatieve emoties en angst ervaarden.

Ouders rapporteerden in het huidige onderzoek niet alleen over hun eigen ervaringen maar ook over de ervaringen en gedragingen van hun kind. Uit het huidige onderzoek blijkt dat bijna driekwart van de kinderen (73%) de opvang (enigszins) heeft gemist **tijdens de sluiting van kdv's**. Wat betreft het gedrag van het kind (terughoudendheid, stress) rondom **de heropening van kdv's** lagen die percentages, net als bij ouders, gelukkig veel lager. Desalniettemin was volgens ouders ongeveer een derde van de kinderen (36%) terughoudend in het eerste contact met de pm'ers op de eerste dag na **de heropening van kdv's**. Daarnaast ervaarden ongeveer 2 op de 10 kinderen (22%) volgens hun ouder enige mate van stress in de eerste twee weken na de **heropening van kdv's**.

Het is daarbij van belang op te merken dat de rapportage van de ervaringen en het gedrag van het kind mogelijk gekleurd is door de stress en emoties van de ouder. Wanneer ouders gestrest zijn, hebben zij wellicht minder oog voor de emoties en behoeften van hun kind. Aan de andere kant kan stress van de ouders ervoor zorgen zij de stress van hun kinderen hoger inschatten. Dit maakt dat er zowel sprake kan zijn geweest van een onderschatting als een overschatting.

Daarnaast moet worden meegenomen dat ouders alleen rapporteerden over breng- en haalmomenten. Informatie over hoe het de rest van de dag met het kind ging op het kdv zou een completer beeld geven van de ervaringen van het kind rondom de heropening van het kdv, maar dit is voor ouders moeilijk te beschrijven aangezien ze dit zelf niet hebben gezien. Pm'ers hadden hier uiteraard wel goed over kunnen rapporteren, maar de druk op pm'ers was de afgelopen maanden aanhoudend hoog. Omdat wij hen niet verder wilden belasten, hebben we besloten hun perspectief niet mee te nemen in het huidige onderzoek.

Een ander punt dat in gedachten moet worden gehouden bij het interpreteren van de resultaten van het huidige onderzoek is dat we niet weten in hoeverre de steekproef representatief is voor alle ouders en kinderen in Nederland die gebruik maken van opvang op een kdv. Voor zover wij weten zijn er geen (recente) cijfers bekend over bijvoorbeeld het gebruik van opvang uitgesplitst naar nationaliteit, gezinssamenstelling en provincie om de in het rapport vermelde percentages tegen af te zetten. Er is wel enige informatie over het inkomensniveau van ouders, dat vaak gerelateerd is aan opleidingsniveau. In onze steekproef blijkt een oververtegenwoordiging van hoogopgeleide ouders te zijn. Wanneer we kijken naar de achtergrondgegevens van ouders aan wie kinderopvangtoeslag wordt uitgekeerd, is er al jaren een ondervertegenwoordiging van lage inkomens te zien.

Conclusie, algemene discussiepunten en vervolgonderzoek

Het is dus aannemelijk dat hoogopgeleide ouders vaker gebruik maken van opvang op een kdv en onze steekproef op dit punt representatief is voor de gehele groep ouders met een kind op een kdv. Ook het gemiddelde aantal uren opvang per week in de steekproef van het huidige onderzoek (18.76 uur) lijkt representatief. Het gemiddelde aantal uren opvang per maand, afgenomen door ouders die kinderopvangtoeslag ontvingen in het eerste kwartaal van 2020, was namelijk 83.2 uur, oftewel 19.12 uur per week (zie de eerste kwartaalrapportage 2020 van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid op www.veranderingenkinderopvang.nl).

Wat betreft de relaties tussen de ervaringen van ouders en kinderen **tijdens de sluiting en rondom de heropening** van kdv's en kenmerken van kinderen, ouders, het gezin en de opvang moet worden opgemerkt dat de gevonden verbanden zwak zijn. De hoogte van de correlaties lag tussen de .07 en .28 en de verschillen in gemiddelden in de verschillende groepen varieerden slechts tussen de .10 en .65, wat een klein verschil is op een 5-puntsschaal. Daarnaast is het zo dat telkens de samenhang tussen slechts één kenmerk (bv. leeftijd of geslacht kind) en één uitkomstmaat (de ervaringen van ouders of kinderen tijdens de sluiting of rondom de heropening) werd getoetst. Het kan zijn dat sommige van de gevonden verbanden geheel of gedeeltelijk verklaard worden door een ander kenmerk dat samenhangt met het kenmerk dat getoetst werd. In zo'n geval is er sprake van een 'schijnrelatie'. Zo zou bijvoorbeeld de gevonden relatie tussen plaatsingsduur en gemis van de opvang veroorzaakt kunnen worden doordat er een relatie is tussen de leeftijd van het kind en het gemis van de opvang en oudere kinderen vaak al langer naar het kdv gaan.

Een volgende stap is dan ook om de samenhang tussen de verschillende kenmerken en ervaringen van ouders en kinderen te toetsen in een 'multivariaat model'. Wanneer alle kenmerken tegelijkertijd worden onderzocht, wordt duidelijk welke kenmerken samenhangen met de ervaringen van ouders en kinderen terwijl er rekening wordt gehouden met de invloed van andere kenmerken. Daarnaast kunnen andere kenmerken, die wij ook hebben bevraagd, worden toegevoegd zoals temperament van het kind en kwaliteit van de zorg voor het kind op het kdv volgens de ouder. Tot slot zou ook onderzocht kunnen worden of ouders die meer negatieve emoties en angst **rondom de heropening** van de kdv's ervaren, kinderen hadden die (volgens hen) meer stress ervaren **rondom de heropening**.

Verdere analyses kunnen worden gedaan voor de groep in zijn geheel, maar er zou in verder onderzoek eventueel (ook) ingezoomd kunnen worden op de groep ouders die negatieve gevoelens rondom de heropening van de kdv's hebben ervaren en de groep kinderen die volgens hun ouders terughoudend waren en stress ervaren. Door te onderzoeken wat hen kenmerkt kunnen kinderen en ouders die (meer) moeite hebben met de herstart in de kinderopvang wellicht gemakkelijker geïdentificeerd worden. Op deze manier kan beter ingeschat worden op welke kinderen en ouders extra gelet zou moeten worden en wie mogelijk meer profiteren van extra begeleiding bij de terugkeer op het kdv. Dit geldt mogelijk niet alleen voor soortgelijke situaties (epidemie of pandemie), maar ook voor situaties waarin de opvang om andere redenen langere tijd wordt onderbroken, bijvoorbeeld bij ziekte van het kind.

Bijlage 1: informatie over de datainspectie en analyses

Voorafgaand aan het uitvoeren van de analyses werden de data gecontroleerd op onmogelijke waarden, missende waarden en waarden die veel hoger of lager waren dan de meeste waarden in de groep (ook wel “uitbijters” genoemd). Onmogelijke waarden, zoals meer uren opvang per week dan dat een regulier kdv geopend is per week, werden als missende waarden behandeld. Na verwijdering van deze waarden bleken er geen uitbijters te zijn in de numerieke variabelen (waaronder ook de uitkomstmaten). Vervolgens werd de verdeling van de gemiddelde scores van de numerieke variabelen gecontroleerd. De uitkomstmaten met betrekking tot de sluiting van kdv’s bleken normaal verdeeld, wat betekent dat de meeste mensen antwoordden in het midden van de antwoordschaal (ongeveer een 3), en maar weinig mensen een hele lage of hoge score gaven (een 1 of een 5, zie ook Figuur 3 en 4). De uitkomstmaten rondom de heropening van kdv’s waren niet normaal verdeeld, maar scheef naar rechts (zie Figuur 5, 6, 8.1 en 9.1). Ook de numerieke kenmerken (zie de tabel hiernaast) waren niet altijd normaal verdeeld. Voor de categorische variabelen werd bekeken wat de verdeling over de categorieën was. Deze bleek voor de meeste variabelen (behoorlijk) ongelijk, alleen geslacht van het kind was min of meer evenwichtig verdeeld.

Welke analyse precies werd uitgevoerd om de samenhang tussen een specifiek kenmerk en een van de uitkomstmaten te onderzoeken hing af van hoe het kenmerk gemeten werd (zie het overzicht hiernaast). De samenhang met numerieke kenmerken werd vastgesteld door Pearson’s correlatiecoëfficiënt (r) te berekenen. In het geval van een kenmerk met 2 categorieën werd een (Welch’s) t-toets uitgevoerd en in het geval van een kenmerk met 3 categorieën een (Welch) one-way ANOVA.

numeriek	2 categorieën	3 categorieën
Leeftijd kind	Geslacht kind	Stabiliteit pm’ers
Leeftijd ouder	Geslacht ouder	
Aantal uur opvang	Gebruik noodopvang	
Plaatsingsduur	Gebruik andere opvang	
Aantal kinderen	Gezinssamenstelling	

De Welch statistics werden aangehouden wanneer de voorwaarde met betrekking tot gelijke varianties (een min of meer gelijke mate van spreiding rondom het gemiddelde in de groepen die vergeleken worden) niet kon worden aangenomen. Bij $\alpha < .05$ werd gesproken van een significant effect.

Aangezien zowel het merendeel van de uitkomstmaten scheef naar rechts verdeeld was en de meeste categorieën onevenredig verdeeld waren, is ervoor gekozen de t-toetsen en one-way ANOVA’s te bootstrappen. Dit betekent dat er uit de totale steekproef heel vaak een random steekproef wordt getrokken waarop de betreffende analyse wordt uitgevoerd en vervolgens worden de uitkomsten van al deze analyses met elkaar gecombineerd. Dit is een meer robuuste manier van toetsen en maakt dat je, ook wanneer niet wordt voldaan aan voorwaarden zoals normaliteit en gelijkheid van varianties de toets een betrouwbaar resultaat oplevert. In het huidige onderzoek werd er gekozen voor 5000 bootstrap samples, de standaardinstelling is 1000 samples. Door dit aantal te verhogen neemt de kans op vertekening van de resultaten door scheefheid en ongelijkheid van varianties verder af.

